

Instrukcja do opracowania programu nauczania plastyki

Autor: Elżbieta Witkiewicz

Program obejmuje działania nauczyciela, których efektem jest realizacja wizji skutecznego procesu nauczania - uczenia się sprzyjającego rozwijaniu zainteresowań i potencjalnych możliwości nauczyciela i ucznia. Program należy traktować jako drogowskaz, rodzaj mapy poznawczej i osi, wokół której będą koncentrowały się działania nauczyciela i uczniów.

I . KONCEPCJA PROGRAMU

Autor powinien uzasadnić, że proponowany przez niego program jest oparty na wiedzy przedmiotowej, wiedzy z zakresu psychologii rozwojowej, teorii wychowania estetycznego i teorii wychowania przez sztukę oraz, że zapewnia trwałość wiedzy, przydatność oraz uwzględnia potrzeby uczących się. Autor programu powinien odwołać się do podstawy prawnej.

Program powinien zawierać metryczkę informującą:

- jakiego przedmiotu lub bloku przedmiotów dotyczy,
- dla jakiego typu szkoły i etapu nauki jest przygotowany,
- dla jakiego wymiaru godzin nauki jest przeznaczony,
- przez kogo został opracowany.

Program powinien także zawierać informacje:

- na jakich podstawach teoretycznych się opiera,
- jakie koncepcje pedagogiczne mu przyświecają,
- co jest wyróżnikiem, a więc co czyni go programem autorskim,
- z myślą o jakich uczniach został opracowany,
- z myślą o jakich nauczycielach został przygotowany,
- z myślą o jakich warunkach lokalowo-organizacyjnych został opracowany.

W ramach programu autorskiego mogą się pojawić różnego rodzaju nowatorskie rozwiązania: programowe, organizacyjne lub metodyczne.

Przykładem nowatorskich rozwiązań **metodycznych** w nauczaniu plastyki może być udział uczniów w warsztatach twórczych prowadzonych w różnych przestrzeniach i miejscach działań artystycznych (muzea, plenery, pracownie artystyczne), np. udział w Międzynarodowych Warsztatach Niepokoju Twórczego „Kieszeń Vincenta”, organizowanych od 2003 r. przez Centrum Sztuki Dziecka w Poznaniu, prowadzonych w parku na Cytadeli przez wykładowców i studentów wyższych uczelni artystycznych z całej Europy. Innym nowatorskim rozwiązaniem metodycznym może być systematyczny udział uczniów w lekcjach muzealnych.

Nowatorskim rozwiązaniem **organizacyjnym** może być z kolei współpraca z artystyczną szkołą średnią lub wyższą, dzięki której uczniowie poznają różnorodne zawody i pracownie artystyczne.

Program musi odnosić się do podstawy programowej i w całości uwzględniać jej wskazania. Może jednakże (i warto) , jak wspomniano wyżej, wprowadzać nowe cele czy treści, które w spójny, interesujący sposób ją uzupełnią lub wskażą nowatorskie, pedagogicznie wartościowe sposoby realizacji celów i treści. Ta innowacyjność w uzupełnianiu treści podstawy programowej i w planowaniu odpowiednich rozwiązań metodycznych stanowi o autorskim charakterze programu.

II. CELE

Źródłem inspiracji do określenia celów w programie nauczania plastyki są:

- cele kształcenia ogólnego,
- cele kształcenia danego przedmiotu,
- związki plastyki z innymi dyscyplinami, kulturą, cywilizacją, techniką,
- narodowe i ogólnoludzkie dziedzictwo kulturowe.

Prawidłowo sformułowane cele programu wymagają usytuowania ich w obrębie podstawy programowej plastyki.

W ramach programu należy uwzględnić:

- **cele ogólne**, zgodne z celami określonymi w podstawie programowej. Wskazują one kierunki dążeń pedagogicznych, w przypadku plastyki: opanowanie przez uczniów zagadnień z zakresu języka i funkcji plastyki, opanowanie podstawowych wiadomości z zakresu kultury plastycznej, jej narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego oraz doskonalenie umiejętności plastycznych uczniów.

- **cele szczegółowe** (operacyjne) opisujące pożądane rezultaty wyrażone w konkretnym zachowaniu końcowym, w sposób, który umożliwi nauczycielowi ocenę. Cele operacyjne określają to, co uczniowie powinni np. wymienić, wyjaśnić, opisać, rozpoznać, zbadać, wykryć, uzasadnić, uporządkować, zaplanować itp.

Cele operacyjne wyróżniają się takimi cechami jak:

- jednoznaczność,
- wykonalność,
- logiczność,
- obserwowalność,
- mierzalność,

- **cele uzupełniające**, czyli te, które nie wynikają z podstawy programowej, ale które zamierzamy realizować.

Źródłem inspiracji do określenia celów uzupełniających mogą być np. :

- indywidualne potrzeby, możliwości i predyspozycje uczniów (zwłaszcza uczniów zdolnych, przejawiających pasje artystyczne),
- ekspresja twórcza jako kluczowy element nauczania plastyki,
- wykorzystywanie inspiracji muzyką, dziełem literackim, teatralnym, filmowym w pracach plastycznych,
- kultura własnego regionu – zabytki, lokalni twórcy,
- oferta edukacyjna lokalnych instytucji zajmujących się upowszechnianiem kultury i sztuki,
- wyposażenie pracowni plastycznej w środki dydaktyczne.

W każdej klasie, na każdym etapie edukacyjnym, znajdzie się uczeń obdarzony uzdolnieniami plastycznymi, a więc takimi uzdolnieniami specjalnymi, które pozwalają na uzyskiwanie bardzo dobrych rezultatów w dziedzinie szeroko pojętej plastyki. Takim uczniem należy się bliżej zająć. Nauczyciel ma do dyspozycji pewien repertuar sposobów: długotrwałe obserwowanie ucznia w procesie twórczym, analizę jego wytworów, badanie zainteresowań, a także poziomu artystycznych aspiracji. Dzieci zdolne, a tym bardziej szczególnie zdolne, potrzebują właściwej opieki dostosowanej do indywidualnych potrzeb. Warunkiem rozwoju uzdolnień plastycznych uczniów są następujące czynności: **trafne wykrywanie uzdolnień, kierowanie rozwojem** – indywidualizowanie treści i form kształcenia oraz stopniowanie trudności, stwarzanie atmosfery poszukiwań twórczych w zakresie formy, treści i warsztatu plastycznego, stwarzanie nastroju do pracy twórczej poprzez wprowadzanie elementów innych dziedzin sztuki w celu wywołania odpowiedniego nastawienia emocjonalnego i wreszcie **udzielanie pomocy w wyborze drogi życiowej**.

Taki uczeń jest darem, ale i wyzwaniem dla nauczyciela. Ten powinien stać się dla niego z jednej strony wymagającym partnerem, z drugiej zaś strony – wspierającym opiekunem. Takiemu uczniowi trzeba poświęcić więcej czasu, stawiać przed nim dodatkowe zadania, wyjaśniać więcej i dogłębniej, wskazywać nowe ścieżki. Trzeba go wspierać, budując jego poczucie wartości poprzez pracę: uczestnictwo w projektach, konkursach, akcjach i warsztatach plastycznych, olimpiadach oraz udział w przedsięwzięciach na rzecz szkoły i otoczenia.

III. TREŚCI KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

W tej części należy zawrzeć treści nauczania (tematykę materiału edukacyjnego) uwzględniając:

- treści podstawowe zgodne z podstawą programową,
- treści uzupełniające spójne z podstawą programową.

Treści wynikają ze specyfiki przedmiotu, etapu edukacyjnego, zapisów w podstawie programowej, potrzeby szczegółowości, konieczności skorelowania z treściami innego

przedmiotu, potrzeby innowacyjności, np. w zakresie układu treści, metod czy organizacji lekcji, poszerzenia, czyli dodania treści wykraczających poza podstawę programową.

Autor opracowując program powinien odpowiedzieć na niżej wymienione pytania:

1. Czy dodatkowe cele i treści (wymagania ogólne i szczegółowe) są możliwe do zrealizowania bez uszczerbku dla realizacji podstawy programowej?
2. Czy cele i treści są spójne z celami i treściami z podstawy programowej?

PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO	PROGRAM NAUCZANIA PRZEDMIOTU
Preambuła – cele ogólne, najważniejsze umiejętności i zadania szkoły	Koncepcja programu – cel ogólny programu, uzasadnienie wprowadzenia, zadania nauczyciela, zadania szkoły
Cele kształcenia – wymagania ogólne	Szczegółowe cele kształcenia
Treści nauczania – wymagania szczegółowe	Treści zgodne z treściami zawartymi w podstawie programowej
Warunki i sposób realizacji	Sposoby kształcenia i wychowania z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy
	Opis założonych osiągnięć ucznia
	Propozycja kryteriów oceny, metod i form sprawdzania osiągnięć ucznia

IV. METODY, FORMY I ŚRODKI W REALIZACJI PROGRAMU NAUCZANIA

W programie należy uwzględnić informację na temat sposobów osiągania celów kształcenia i wychowania, czyli wszelkich działań podejmowanych przez nauczyciela, służących

osiągnięciu celów przez uczniów. Pełna realizacja celów jest uzależniona od odpowiedniego doboru metod i form nauczania.

W tej części programu mogą znaleźć się następujące informacje:

- przykłady i opis wybranych metod nauczania,
- przykładowe scenariusze lekcji,
- dobór środków dydaktycznych,
- przykłady podręczników.

W programie nauczania plastyki uwzględnić należy różnorodne metody nauczania, rozwijające wyobraźnię i kreatywność uczniów. Zgodnie z podstawą programową, zagadnienia teoretyczne nie mogą dominować nad ćwiczeniami praktycznymi. Te ostatnie mają służyć m.in. przyswajaniu zagadnień teoretycznych.

W trakcie realizacji programu powinno się uwzględniać różne formy pracy, w tym działania zespołowe. Mogą one przybierać np. formę projektu edukacyjnego, który stwarza także możliwości powiązań interdyscyplinarnych.

Szczególnie ważne w nauczaniu plastyki jest umożliwienie uczniom bezpośredniego kontaktu z dziełami sztuki i zabytkami. Lekcje plastyki powinny być w miarę możliwości realizowane w galeriach, muzeach, obiektach sakralnych, pracowniach twórców. Wartą polecenia formą są zajęcia i warsztaty plenerowe, dzięki którym uczniowie mogą doskonalić i rozwijać ekspresję twórczą.

Spośród szerokiego wachlarza różnorodnych metod zaleca się stosowanie na plastyce następujących:

1. **Metody podające** (wykład, pogadanka, pokaz, praca z podręcznikiem i tekstem źródłowym, anegdota, wyjaśnienie, objaśnienie). Umożliwiają one uczniom przyswojenie wiedzy o sztuce.
2. **Metody eksponujące** (film, lekcje w galerii i muzeum, przedstawienie teatralne). Stanowią one punkt wyjścia do rozmów o sztuce, rozumienia dzieł sztuki oraz własnej ekspresji twórczej.

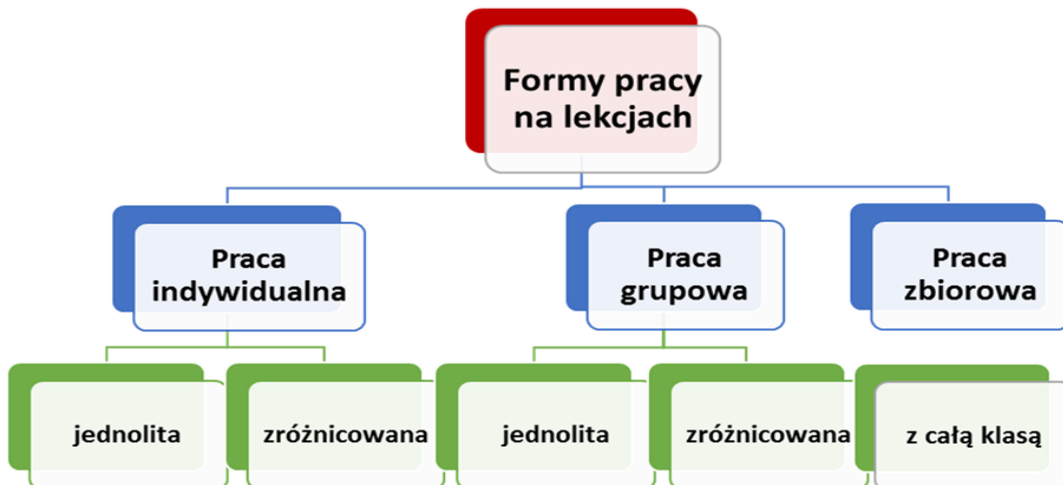
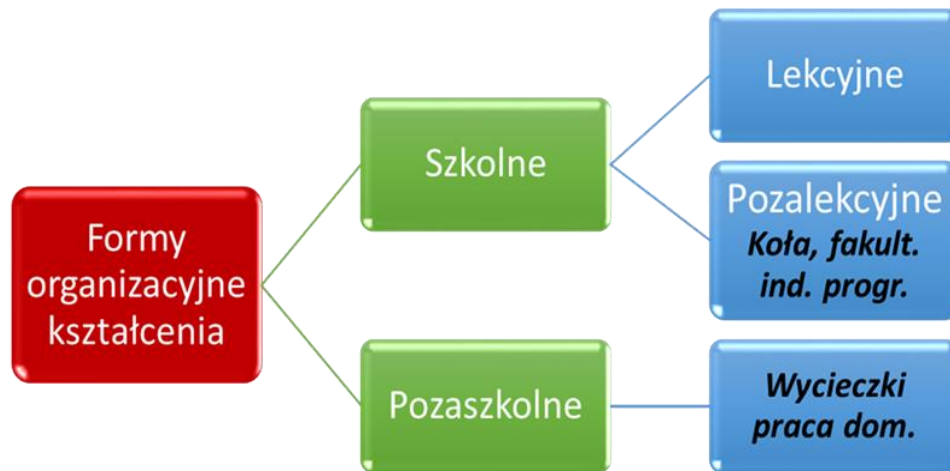
3. **Metody praktyczne** (analiza ilustracji, analiza dzieła sztuki, metoda portfolio, przekład intersemiotyczny, projekt edukacyjny, ćwiczenia samodzielne w technikach wskazanych przez nauczyciela , plastyczne działania grupowe). Metody te nastawione są na uczenie działań.
4. **Metody problemowe** (gry dydaktyczne, drama, żywy obraz, dyskusja, burza mózgów, metaplan). Dzięki tym metodom uczniowie uczą się samodzielnego odkrywania swoich możliwości.

Na lekcjach plastyki, zwłaszcza w klasach starszych, godna polecenia jest np. metoda dramy. Uczniowie przedstawiają galerie „Żywych obrazów”, czyli rekonstrukcje wybranych dzieł malarskich. Ta aktywizująca metoda nauczania (drama, z gr. – działam) umożliwia przyswajanie wiedzy poprzez zabawę. Dzięki niej uczniowie rozwijają swoją wyobraźnię, umiejętność twórczego działania oraz pracy zespołowej. Już Konfucjusz przed laty stwierdził: ...”powiedz mi, a zapomnę; pokaż, a zapamiętam; pozwól wziąć udział, a zrozumieć”...

Nauczyciel powinien wybrać metody nauczania najbardziej efektywne w pracy z danym zespołem uczniów. Umożliwi to:

- osiągnięciu celów przedmiotu,
- realizację treści,
- przyrost umiejętności i wiedzy,
- rozwój aktywności twórczej uczniów.

Formy organizacyjne kształcenia artystycznego:

Środki dydaktyczne są jednym z podstawowych i nieodzownych elementów racjonalnie zorganizowanego i realizowanego procesu kształcenia, a ich zadania są wielorakie. Pełnią one m.in. następujące funkcje:

- **motywacyjną**: polegającą na wywołaniu pozytywnego nastawienia do uczenia się poprzez budzenie zaciekawienia i zainteresowania dla przedmiotu poznania. Środki mogą wywołać nie tylko przeżycia intelektualne, ale także wzruszenia i przeżycia.
- **poznawczą**: dzięki środkom uczący się poznaje bezpośrednio określoną rzeczywistość.
- **kształcącą**: sprowadzającą się do rozwijania zdolności poznawczych (spostrzegawczości, wyobraźni, myślenia i pamięci).

- **dydaktyczną:** środki dydaktyczne są niejednokrotnie głównym źródłem wiadomości dla uczniów, ułatwiają ich zrozumienie, utrwalenie i sprawdzenie stopnia opanowania.
- **wychowawczą:** pobudzają sferę emocjonalną, wywołują przeżycia i kształtują postawy uczniów.

Na lekcjach plastyki zaleca się stosowanie następujących środków dydaktycznych:

- komputer z rzutnikiem multimedialnym, z dostępem do Internetu,
- materiały multimedialne (filmy edukacyjne, pokazy slajdów, reprodukcje dzieł wraz z opisami),
- tablica interaktywna,
- plansze ścienne do eksponowania prac uczniów,
- plansze do eksponowania reprodukcji,
- podręcznik (fakultatywnie),
- materiały plastyczne i nietypowe materiały mogące posłużyć jako tworzywo dla uczniów do realizacji prac plastycznych.

Autor programu, w zależności od jego specyfiki, może wprowadzić na zajęciach inne, dodatkowe środki dydaktyczne.

V. MONITOROWANIE PRACY I OSIĄGNIĘĆ UCZNIĄ.

Wieloaspektowa ocena osiągnięć ucznia umożliwia stymulowanie jego rozwoju i motywacji do uczenia się.

Obszary aktywności ucznia podlegające ocenie na plastyce:

- działania praktyczne, w których wykorzystywane są wiadomości dotyczące formy i struktury dzieła,
- wiedza z zakresu kultury plastycznej , jej narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego,
- praca/aktywność na lekcji,
- praca domowa,
- prace bieżące i długoterminowe, np. udział w projektach,

- dodatkowa aktywność uczniów – np. udział w konkursach plastycznych, olimpiadach, wystawach.

Wystawiając ocenę z plastyki nauczyciel powinien wziąć pod uwagę także postawę i zaangażowanie ucznia oraz systematyczność i obowiązkowość w realizacji zadań.

VI. OBUDOWA DYDAKTYCZNA (MATERIAŁY DYDAKTYCZNE I ŹRÓDŁOWE)

DLA UCZNIĄ	DLA NAUCZYCIĘŁĄ
Podręczniki	Literatura przedmiotowa, popularnonaukowa
Literatura uzupełniająca	(książki, czasopisma, katalogi wystaw)
Zeszyty ćwiczeń	Tematyczne strony internetowe
Tematyczne strony internetowe	Multimedia (multibooki, filmy i programy
Multimedia (multibooki, filmy i programy dydaktyczne, aplikacje)	dydaktyczne)
Materiały plastyczne i nietypowe materiały mogące posłużyć jako tworzywo dla uczniów do realizacji prac plastycznych	

VII. KORELACJE Z INNYMI PRZEDMIOTAMI.

Korelacja to merytoryczne wiązanie treści z różnych przedmiotów i tworzenie układów integrujących te treści. Tak pojęta korelacja sprzyja transferowi wiedzy z jednego przedmiotu nauczania do innych, rozbudza i rozwija myślenie twórcze oraz pozwala zrozumieć, na czym polega wielorakie, teoretyczne i praktyczne zastosowanie wiedzy. Warto, by w programie nauczania plastyki pojawiły się treści korelujące z treściami innych przedmiotów, niekoniecznie humanistycznych. Dzięki temu możliwy będzie przepływ wiedzy z jednego przedmiotu do innych, rozwiniemy myślenie uczniów i nauczymy ich stosowania zdobytych wiadomości w nowych sytuacjach.

Okazją do korelowania treści z różnych dziedzin i przedmiotów nauczania może być np. przygotowanie uroczystości szkolnych, przedstawień teatralnych oraz udział w różnorodnych projektach edukacyjnych.

VIII. EWALUACJA PROGRAMU

Ewaluacja powinna odbyć się w warunkach szkolnych i być prowadzona przez nauczyciela realizującego program. Wnioski z niej wyływające należy wykorzystać do modyfikacji i ewentualnego uzupełnienia programu. Uzasadnione jest, aby w ocenie efektywności programu uzyskać informacje zwrotne od uczniów, nauczycieli i rodziców.

Celem autoewaluacji jest:

- wyeliminowanie z procesu nauczania – uczenia się nieefektywnych metod nauczania,
- doskonalenie procesu kształcenia,
- podejmowanie skutecznych działań zapobiegających niepowodzeniom uczniów.

Na podstawie autoewaluacji podsumowujemy pracę, wyciągamy wnioski, formułujemy rekomendacje.

IX. BIBLIOGRAFIA.

1. Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, WSiP Warszawa, 1999.
2. Mizerek H., *Efektywna autoewaluacja w szkole - materiały szkoleniowe programu wzmocnienia efektywności nadzoru pedagogicznego*.
3. Szczepańska M., *Program autorski, jak go napisać?*, IMAGE, Słupsk 1999.
4. Wiliński P., *Konstruowanie indywidualnego programu edukacyjnego dla dzieci – materiały szkoleniowe*.
5. *Propozycje metod kontroli i oceny osiągnięć edukacyjnych uczniów*, RES POLONA Wydawnictwo Edukacyjne Sp. z o.o., www.res-polona.com.pl

PODSUMOWANIE DLA AUTORA PROGRAMU - AUTOREFLEKSJA NAUCZYCIELA

Czy program precyzuje typ szkoły, dla której jest przeznaczony?

Czy program zawiera informacje o autorach?

Czy precyzuje jego założenia teoretyczne lub koncepcję pedagogiczną?

Czy informuje, dla kogo jest przeznaczony?

Czy charakteryzuje użytkowników, potrzeby, poziom, wiek?

Czy podkreśla warunki do jego realizacji, np. środki dydaktyczne itp.

Czy precyzuje cele ogólne?

Czy wskazuje cele szczegółowe?

Czy zgodny jest z podstawą programową?

Czy struktura programu jest czytelna?

Czy materiał nauczania jest trafnie dobrany?

Czy wskazuje określone metody pracy?

Czy zapewniają one osiągnięcia wskazanych celów?

Czy uwzględniają indywidualne potrzeby uczniów?